त्रिरत्न

प्यलापौ

त्रि–रत्न

Tri-Ratna

दँ : १ ल्या : ३ बु.सं.२५६४

ने.सं.११४० गुँला २०७७ श्रावण

"बुद्ध शिक्षा संस्कृतिको संरक्षण, सम्वृद्ध बौद्धसमाजको संवर्द्धन"

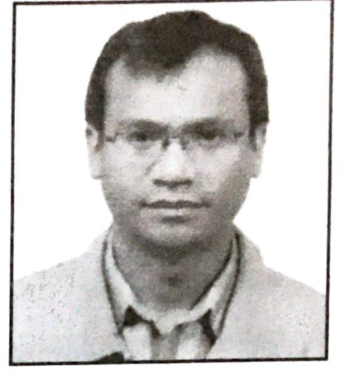

बौद्ध विहार संघ

अक्षेश्वर महाविहार

पुच्व, यल

गुँला पर्व व धँल्या: हिति

ज्ञानेन्द्र शाक्य

दँय् दँसं श्रावण शुक्ल प्रतिपदा निसें भाद्र शुक्ल प्रतिपदा (गुँलाथ्व पारू कुन्हु निसें ञँलाथ्व पारू तक) नेवा: बौद्धपिन्सं अत्तिकं श्रद्धाभावं लच्छि तक्क हनावयाच्वँगु दक्वसिवे ताहाक:गु पर्व गुँला पर्व ख: । थ्व लच्छिया दुने परम्परा कथं आपालं नख:चख:त व गतिविधित न्ह्याकावयाच्वँगु दु । गुँला पर्वया महत्व छु ख: ? गुँलां बहिद्यो ब्वयेगु प्रथा व धँल्या:हितिया महत्व छु ख: ? धैगु विषयस थन चर्चा जुइगु जुइ ।

'गुँला' खँग्व:या ब्युत्पत्ति मालास्वयेगु झ्वलय् विभिन्न विद्वान्पिनि थी थी धापू तयावयाच्वँगु दु । गुंगू गु महिना जुया थुकियात गुँला धा:गु ख: धका छुथी विद्वान् पिनिगु धापू[1] दु । नेवा: परम्पराय् कछलां निसे ल्या:खात धासा गुँला झिगूगु ल्याखय् ला: व । उकिं 'गुँ' धैगु शब्द संख्यावाचक मखुसे मेगु हे मूल पाखें ब्युत्पत्ति जूगु जुइमा । तमोट (२०५४) या लेखय् सिगफ्रायड लिनहार्ड व ठाकुर लाल मानन्धरया नेपा:या हस्तलिखित ग्रन्थ व अभिलेखया सर्वेक्षणयागु अनुसन्धानात्मक च्वसु[2] समेतया उद्धरण बिया गुँलायात पूर्व प्राचीन काल (ने.सं. ५०१-६) य् 'गुणि', 'गुणिला' व उत्तर प्राचीन काल (ने.सं. ५०६-८३१) य् 'गुनला' जुजुं आ:वया गुँला धायेगु जूगु खँ उल्लेख या:गु दु । यदि थ्व खँग्व: संस्कृत मूल पाखें व:गु ख:सा 'गुणि' धा:गु खँग्व:या अर्थ गुणवान् जू व । पुण्य यायेत उपयुक्त ला कथं गुणवान्गु ला धैगु अर्थ थुकिया नाँ 'गुणि' ला धा:धां आ:वया गुँला धागु ख:ला ? वा थ्व खँग्व: संस्कृतया धातु मूलं मजूसे मेगु हे मूलं व:गुला ? धैगु प्रश्न अझ हे अन्वेषणया विषय तिनि ।

गुँलां जुइगु परम्परागत गतिविधि त स्वय्‌वले थ्व विशेषकथं बौद्धपिनिगु पर्व थें खनेदु यद्यपि थ्व हे गुँलां कृष्ण पूजा, भिन्द्यो पूजा नं दुथ्याना च्वँगु दु । थ्व ला किसान समुदायया वापिइगु ज्या क्वचाय्‌का भचा आरामया ई ख: । थथे भचा फुर्सदया ई यात पुण्य संग्रह यायेगु कथं पूर्वाचार्य पिन्सं महत्व क्यना थ्व पर्वया प्रथा न्ह्याकूगु खनेदु । हाकनं मेकथं स्वय्‌वलय् थ्व महिना विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप अनिष्ट आदिया भय दैगु नं महिना ख: । थ: व सकलयागु भय निवारणया लागि वा प्रकोपं अथवा कालगतिं मदया वंपिनिगु सुगति कामना यायेत बौद्ध नेवा:पिनि पुण्य संग्रहया विविध गतिविधित याना पुण्य परिणामना यायेगु यानावयाच्वँगु दु । थुपिं दक्व उद्देश्यया लागि दान शीलादि कुशल[3] संग्रह याना दश अकुशल[4] आदि तोतेगु अभ्यास याई । सर्वसाधारणयात सद्धर्म अभ्यासय् दुकायेगु तधँगु उपायकौशल्य कथं नं थुगु पर्वया व्यवस्था जुया च्वँगु खनेदु ।

गुँलां आपालं पुण्यक्रियाया ज्याझ्व:त याई । गुँला सेवा वनेगु, धारणी, तुत:, सद्धर्म पाठ यायेग, बोकि वनेगु, वाद्यवादन, धर्म देशना, व्रतोपवास च्वनेगु, सतुचुँ छायेगु, क्वाति त्वनेगु, बहापुजा वनेगु, पिण्डपात्र (पिन्पाँ) थनेगु, बहिद्य: ब्वयेगु, बहिद्य: स्ववनेगु, प्रतिभराण्दो (पौभा) वा विलंपौ ब्वयेगु आदि गतिविधित याई । हानं थ्व लाया दुने पञ्जराँ, गुन्हुपुन्हि, धँल्या:, मतया:, जुग:, बौया ख्वा स्वयेगु आदि आपालं नख: चख: नं हनी ।[5]

धँल्याः हितिया ब्वज्या

गुँलां जुइगु च्वय् न्ह्यथनागु थें जाःगु थी थी रितिथिति परम्परा मध्ये बहिद्यो ब्वयेगु ज्वलय् प्रथम श्री महाविहार (तधँ गुइतःबही)या सलंशालाय् ब्वइगु धँल्याः हिति छगू महत्वपूर्णगु खः । श्रावण कृष्ण प्रतिपदा अर्थात् धँल्याः कुन्हु प्रथम श्री महाविहार (तधँ गुइतः बहि) स ब्वया तइगु धँल्याःहिति लगायत, सर्वानन्द नृप जातक चित्रांकित तुलां पौ, पुलांगु हलँज्वलँ, दीपकंर बुद्ध अथेहे बसुच्चशील महाविहार (चिधँ गुइतःबहि)स ब्वइगु गुइतः अजीया प्रतिमा दर्शन पूजन यायेया नितिं स्वनिगःया आपालं श्रद्धालुपिं थन वइगु खः । प्रथम श्री महाविहारया नामं प्रख्यातगु तधँगु गुसतल महाविहार (तःधँ गुइतः बहि)या मूलदेगःया पूर्वरिखेया सलंशालाय् ब्वया तइगु धँल्याःहिति ब्वज्याय् निम्नानुसार बुद्ध बोधिसत्त्वपिं व कलाकृति ब्वयातई ।

१) अमोघपाश लोकेश्वर व धँल्याःहिति

सिंयागु आशन व परवाः (प्रभामण्डल) दयेका उगु आशनया द्योने अमोघपाश लोकेश्वर प्रमुख भृकुती तारा व आर्यतारा देवीपिनिगु मूर्ति सहित धँल्याःहितिया प्रतिमा ब्वया तइ । थुम्ह अमोघपाश लोकेश्वरयात जनबोलिइ धर्मराज, यमराज, जमराज धका नं धायेगु यानावयाच्वँगु दु । लोकेश्वरया पालि क्वसँ छगू हितिया प्रतिमा नं ब्वयातई । उगु हितिया हितिमंग न्ह्योने छम्ह वृद्धाया मूर्ति व हितिया जवं खवं ग्यानापुसे च्वँपिं जन्मदूत व कर्मदूत नाँयापिं यमदूतपिनिगु मूर्ति ब्वया तई ।

२) श्री आर्यावलोकितेश्वरया मूर्ति व वसुजा ज्वलं

सलंशालाया मध्यभागय् श्री आर्यावलोकितेश्वरया काष्ठमय प्रतिमा लिसे झीगु दैनिक जीवनय् छ्यलावया च्वँगु वसुजा हलँज्वलं गथेकि कुले, सुकुण्डा, कुँई, काय्भः, पुजाभः, समय् पिचा, त्वाःदेवा, सःनः आदि नं ब्वया तई । हानं लोकेश्वरया जवं खवं निम्ह बुद्धपिनिगु मुर्ति नं ब्वइ । लोकेश्वर दिकिगु त्वाकःलय् दुगु छगू ताम्राभिलेख[६] अनुसार ने.सं. ७८२ चैत्र कृष्ण त्रयोदशी कुन्हु 'गुस्तु न्हेलछे ननि वन्तागृह लुकना भावो' नं थुगु त्वाकः सहितगु देवतापिं दोहलपिया छगू गुथि निस्वना वँगु खनेदु । उपिं मूर्ति त खुया यंका आ त्वाकः जक बाकि दनिगु खः । लिपा बहिलिइ हे दूगु लोकेश्वरया मूर्ति थुगु त्वाकःलय् ब्वयेगु यात ।

३) दीपंकर तथागत

अथेहे शलंशालाया पश्चिमपाखे सिंयागु खः ग्वःया बहिद्यो ब्वज्याया लागि जक दीपंकर तथागतया मूर्ति दयेका ब्वया तइ । जवगु ल्हाः अभयमुद्रा व खवगु ल्हाः वरद मुद्रा ज्याना विज्याम्ह वसपोल दीपंकर तथागतयात निगू कथं महत्व विया तःगु खः ।

क) शाक्यमुनि तथागत जुइसिवे प्यँगू असंख्य व छगू लाख कल्प न्ह्यो वसपोल सुमेध ब्राम्हण जुया जन्मकया बिज्याःवले न्हापांगू पटक दीपंकर बुद्धया समक्ष बुद्धत्वया प्रार्थना याना बिज्याःगु खः । उबले हे दीपंकर तथागतं सुमेध ब्राम्हण हे लिपा शाक्यमुनि बुद्ध जुइगु भविष्य व्याकरण याना विज्याःगु खः ।

ख) हाकनं सर्वानन्द जुजु जुया जन्मकाःगु इले दीपंकर बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघयात पिण्डपात्र दानयाना दरवारय् हे दीपंकर बुद्धमूर्ति पलिष्थायात धैगु घटनाया संस्मरणय् थन दीपंकरमूर्ति ब्वयेगु चलन जूगु खनेदु ।

सलंशालाया ब्वज्या बाहेक बहिया पूर्वरिखेया अंगले ३६ फिट ताहाकःगु तुलां पौ नं ब्वया तई । सर्वानन्द नृप जातक कथा यात चित्रांकित याना तःगु थुगु तुलांपौया ल्यूनेया ब्वय् यमलोक व षोडश नरकया चित्र च्वया तःगु दु । हानं वसुच्चशील महाविहार (चिधंः

गुइतः बही)या गन्धकुटीया च्वसँ सर्वानन्द नृप जातककथं भौतिक रूपं दरिद्र जूसां शुद्धचित्तं कायकष्टं कमय् याना तःगु वस्तु दीपंकर बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघया दान याना उत्तमदान वियेगुया उदाहरण जुया विज्याम्ह श्रद्धामयी गुइतः अजीया प्रतिमा ब्वया तई ।

धँल्याःहिति स्ववनेगु दिं जुया नेवा बौद्ध तयेसं थ्व दिन यात धँल्याः धका धाइगु खः । थ्व दिं कुन्हु धँल्याःहिति दर्शन यानागुया पुण्य आपालं दुगु खँ पूर्वाचार्य पिन्सं कनातःगु दु । सांकेतिक रूपं धायेगु चलन दु - मृत्योपरान्त यमराजयाथाय् न्याय निसाफया लागि यंकिबले 'छं धँल्याः हिति दर्शन यानागु दुला ?' धका न्यनि हँ । थुकथं सर्वसाधारणया मानसय् पूर्वाचार्यपिन्सं धँल्याःहितिया महत्व म्हो मजुइमा धका अनेक रितिथिति ग्वया छगू अनुपम बौद्ध संस्कृति निस्वनाःतःगु खनेदु । उकिं थुकिया महत्व थुइका परम्परा हनेगु यात धाःसा थ्व हनागुया उचित लाभ जुया पूर्वाचार्यपिनिगु उद्देश्य पूर्ण जुइ, मखुसा खालि कर्मकाण्ड व अन्धविश्वासय् हे जक सिमित जू वनी । थन न्ह्यानाच्वँगु प्रचलन तथा जनश्रुति, वंशावली आदि व पूर्व प्रकाशित स्रोत सामग्रीया बः कया धँल्याः हितिया महत्वयात दुवाला न्ह्यथने त्यना ।

'धर्मञ्जययात्रा हिति' धैगु शब्द हे अपभ्रंश जुया 'धँञ्जलियाहिति', अनं 'धँञ्जल्याहिति' जुजुं 'धँल्याःहिति' जू वंगु खँ पं. हेमराज शाक्यया धापू दु ।[७] वसपोलया उद्धरित लेखय् अनुमानित ४ औं शताब्दिइ 'सुगत शासन पक्षपाती'[८] धका सम्बोधित जुया च्वँम्ह जुजु वृषदेवं सद्धर्मयात्राया ज्वलय् त्रिरत्नालोक पुण्यकिर्ति प्रचार प्रसारया अभियान न्ह्याकुगु उल्लेख दु । उगु अभियानय् वसपोलं न्हूगु वन्देजत दयेका सम्यक् नरां, पञ्जरां व बौद्ध कला प्रदर्शनीया रितिथिति निस्वन। वहे इलेया धर्मकिर्तित मध्ये छगू थुगु धर्मञ्जययात्रा हिति नं खः । वृषदेव व वसपोलया धर्मकिर्ति निस्वँगु प्रसँग थी थी वंशावलीइ उल्लेख जुया च्वँगु दु ।[९] उपिं मध्ये राइट वंशावलीया सम्वन्धित अंश अनुवाद थुकथं दु ।

रूद्रदेव वर्माया काय् वृषदेव वर्मा तसकं धार्मिक स्वभावम्ह खः । वसपोल न्हिं न्हिं वज्रयोगिनीयात भोजन दान याना जक थः भोजन याइम्ह खः । वसपोलं राजा धर्मदत्तं दयेकूगु चैत्ययात जीर्णोद्धार यात । हानं भिक्षुपिं निवास याकेत आपालं विहार त निर्माण यात । छन्हु वसपोल सत्ययुगया संस्मरणय् दयेका तःगु महाचैत्यस[१०] दर्शन यायेया लागि विज्याबले अन हे तचोकं उसायँ स्यन । वसपोल अनहे देहान्त जुल । यमदूतं वसपोलयात यमलोकय् यंकल । यमराजं वसपोलयात खँबले 'थपायेचो पुण्यवानम्ह जुजुयात नरकलोकय् हल' धका इमित ब्वबिल । अनलिपा वसपोलयात त्वता बिल, थुखे सि धुंकुम्ह जुजु हाकनं पुनर्जिवित जुल । वसपोलं अन नरकय् प्रत्यक्ष खँगु दृष्य व घटना कारण्डब्युह नाँया ग्रन्थ लिसे तुलना याना विज्यात । उगु ग्रन्थय् वर्णनयाना तःगु व अन खँगु विषयवस्तु दुरूस्त जूगु खना वसपोल तसकं लय्ताल । श्री पद्मपाणी लोकेश्वर नरकय् विज्याना नरकवासी पिन्त उद्धारयाना विज्याइ धैगु खँ वसपोलं ग्रन्थय् ब्वना तःगुया आधारय् वसपोलया थ्व अभूतपूर्व यमलोक यात्रायाये खँगु व हानं पृथ्वीलोक लिहाँ वयेदूगुया सम्पूर्ण श्रय श्री पद्मपाणी लोकेश्वरयात बिया बिज्यात । वसपोलं धर्मराज लोकेश्वरया प्रतिमा व यमान्तक आगम प्रतिष्ठा याकल । थनंलि वसपोलं थः किजा वालार्चनदेवयात अन त्वता थः वन्द्यगाँया पञ्चबुद्ध (चैत्य) स्थानय् च्वँ विज्यात । अनहे वसपोलया देहान्त जुल ।

वि.सं. १८७७ सालं अंग्रेजी भाषां प्रकाशित जूगु राइट वंशावलीया नामं प्रख्यातगु उगु पुस्तक यलया पण्डित श्री गुणानन्द पाखें प्राप्त जूगु वंशावलीया अनुवाद खः । पं. गुणानन्दया पुर्खापिं पुस्तौपुस्ता निसें इतिहास संग्रह यानावयाच्वँपिं खः । राइट वंशावली उल्लेख जुया च्वँगु थुरया प्रदक्षिणा, नरकलोकया दृश्य, धर्मराज लोकेश्वर आदि विषयवस्तु दुथ्यानाच्वँगु यलय् छगू हे जक प्रथा दु गुकियात धँल्याः धका हनावयाच्वन । धँल्याः पर्व कुन्हु श्रद्धालुपिं सुथया प्रथम प्रहरं निसें हे प्यँगः थुर दर्शन पूजन यायेया लागि छेँसं पिहाँवनि । 'प्यँगः थुर कायेगु' धैगु नामं सर्वप्रचलित थुगु यात्रा यात धाःसा अप्रमाण धर्म प्राप्त जुइगु धैगु अर्थय् थ्व यात्रायात 'धर्मञ्जय यात्रा' धैगु नामं प्रचलित जुल । वहे खँग्वः

अपभ्रंश जुया धँल्या: जूवन । थ्व यात्राया रूट थुकथं दु:

१) बागमती तीर्थस्नान

थुगु धर्मञ्जय यात्रा शुरू यायेत काय, वाक, चित्त शुद्ध जुइमा:गु जुया दक्वसिवे न्हापां थ:यात पायेक जूगु वागमतीया तीर्थय् वना स्नानयाई । यलवासी पिनि शंखमूल वनी ।

२) इबही थुर

द्वापर युगया संस्मरणय् निर्माण जूगु शंखमूलया लिक्कतुं च्वँगु इबही थुर दर्शन याई ।[११] थ्वहे इवलय् थुरया पूर्वरिखे दुगु यम्पि महाविहारस ब्वया तइगु षटाँजु (षट्कोटी आजु) या नामं लोक प्रचलित सुनयश्री मिश्रया प्रतिमा दर्शन याई ।

३) गुइत:या धँल्या:हिति

थनंलि त:धँगु गुसतल महाविहार (हाल प्रथम श्री महाविहारया नामं प्रचलित) स धँल्या:हिति दर्शन व पूजन याई । अथेहे वसुच्चशील महाविहारस ब्वया तइम्ह श्रद्धामयी गुइत: अजीया प्रतिमा दर्शन याई ।

४) तेता थुर

थनंलि त्रेतायुगोदयया संस्मरणय् निस्वनात:गु तेताथुर दर्शन व प्रदक्षिणा याइ ।

५) लगँथुर

सत्ययुगोदयया संस्मरणय् निस्वनात:गु लगँथुर दर्शन व प्रदक्षिणा याइ ।[११]

६) प्यापुखू छिये

थनंलि प्या:पुखू छिउवइ । हाल प्या:पुखूयात ल्हाना स्कूल भवन निर्माणयाना त:गु दु । थ्व कुन्हु आपालं श्रद्धालुपिं वइगु जुया छन्हुया लागि जूसां ल: कुना पुखू ज्याना पुखू छियेगु ब्यवस्था याना त:गु दु ।

७) टंगबहाया यमद्वार

थनंलि जेष्ठवर्ण महाविहार टंगबाहास जटाधारी लोकेश्वर दर्शन याना बाहा:या पूर्व-उत्तर कुनाय् निस्वनात:गु यमद्वार दर्शन याई ।

८) पुच्व थुर

कलियुगोदयया संस्मरणय् निर्माण जूगु पुच्व थुर दर्शन याई ।[११]

थुपिं मध्ये प्यँग थुरय्, धँल्या: हितिइ, यमद्वारय् दिवंगत जूपिनिगु नामं १०८ दीप प्रज्ज्वलन याना पुण्य परिणामना यायेगु चलन दु । वंशावलीइ गुइत: वा टंग:बाहा धका किटान याना त:गुला मदु तर उकि वर्णनयाना त:गु विषयवस्तु व न्ह्यानाच्वँगु जो मदुगु प्रचलन व उकिया सम्वन्धित स्थानयागु प्रमाणं धँल्या: हिति ब्वयेगु-स्ववनेगु प्रथा व राइट वंशावलींया वृषदेव सम्बन्धी उद्धरणया क्वातुगु सम्वन्ध दया च्वँगु खंकेफु । अथे जुया हे पं. हेमराज शाक्यजुं धँल्या:हिति ब्वज्याया प्रथा वृषदेवया पालंनिसें न्ह्यानावयाच्वँगु धका उल्लेख या:गु जुइमा ।

धँल्या:हिति ब्वज्याया दार्शनिक पक्ष

'धँल्या:हिति दर्शनयात धा:सा सिइ धुंका स्वर्गया लँपु तप्यनिगु', 'यमराजं धँल्या:हिति स्वया वयागु दु ला ? धका न्यनिगु' आदि प्रसङ्ग पाखें जनसाधारणयात धँल्या: हिति पाखें ध्यानाकर्षण जुयाच्वन । थुगु बहिद्यो ब्वयेगु व ब्वज्या स्ववनेगु परम्परा पाखें जनसाधारणयात गुकथं प्रत्यक्ष लाभ जुया च्वँगु दुले ? थ्व नं विचारणीय जू ।

थुकिया सम्वन्धय् प्रचलितगु जनश्रुति छगू नं न्ह्यथने । मनू मरणासन्न जुयाच्वनिगु वखते व मनुया हंस चाहिके यंकि धैगु धापू दु गुकि यात सि चाहिके यंकिगु धका धाइ । अथे चाहिके यंकिगु विविध थाय् त मध्ये ल: हाया च्वँगु हिति छगू नं ख: । जन्मदूत व कर्मदूत पिन्सं व मनू धात्थेंहे मरण जुइ योग्य ख: मखु धका परिक्षण यायेया लागि छगू हितिइ यंकिइ । यदि मरण जुइत्यंगु ख:सा अन हितिया ल: त्वनेगु अनुमति बिइ, मखुसा लुखांहे दुतिमकासे लिछ्वया हइ । थ्व निर्णय यायेत छम्ह मिसा आकृतियाम्ह सत्व अन तैनाथ जुया च्वनि । छुं जुया ल: त्वंकल धासा व मनु उगु हे इलय् मृत्यु जुई मखुसा हाकनं म्वाना वई । डाक्टर बैद्यं मृत घोषणा याये धुंका आश्चर्यपूर्वक मनू त हाकनं म्वाना व:गु घटना इलय् ब्यलय् समाचारय् न्यने दया च्वँगु दु । थथे सिइ धुंका हानं म्वाना व:पिन्सं हिति वा ल: खन धका संस्मरण कंगु खँ नं न्यने दु । थथे खन धा:गु खँ

मात्र संयोग जक खः ? वा छगू प्रकृतिया नियम हे खः ? न्त्यागु हे थजु, थ्व जनविश्वासया आधारय् प्रथा न्त्यानावयाच्वँगु कारणं द्वलंद्व जनसाधारणपिं थन दर्शन याः वया च्वन। थ्व ब्वज्या पाखें जनसाधारणयात गुजागु शिक्षा विइगु याना च्वन धैगु वारे नं चर्चा याये ।

१) मरणानुस्मृति

(मृत्यु जुइमानिगु वारे होस तयेगु)

दर्शन याःवइपिं श्रद्धालुपिनि गुलिंसिया थ्व ब्वज्याय् क्यना तःगु हितिं लः मवःगु खना 'थ्व धँल्याः हिति खःला ? कि ध्वँला हिति खः ? धका ब्यङ्ग याना वनिपिं नं दु । थ्व विचारशील ब्यक्तिपिन्सं याइगु छगू स्वाभाविक सन्देह खः । थ्व हे खँल्हावलाया ज्वलय् थुकि स्वाना च्वँगु किंवदन्ती, जनश्रुति त कनेगु न्यनेगु यानावयाच्वँगु दु । थुपिं जनश्रुति किंवदन्ती तय्गु छगू अप्रत्यक्ष सन्देश मरणानुस्मृति खः । भ्ग्री छन्हु सिइ मानि । सिइ त्ययेका थुजागु हितिइ लः त्वंके यंकि तिनि । मृत्यु जुइगु ई जुइधुंकुपिन्त लः त्वंकि, मखुसा आयु ल्यँ दनिगु जुई । तर भचा लिपा, भचा न्हापा मृत्यु ला निश्चित खः । थुकथं धँल्याः हिति दर्शनपाखें तत्क्षणय् जुइगु लाभ धैगु मरणानुस्मृतिइ न्त्यलँ चायेका विइगु खः । दैनिक चर्या व लोक धर्मया भुमरीइ लाना मनुतय् सिइ मानि धैगु सत्य हे लोमनिगु अथवा सुनां लुमंका ब्युसां स्वीकार याये मफैगु जुइ । थ्व हे कारणं लोभ, लालच, कपत, क्रोध, घात-प्रतिघातया दत्थुइ हे दुविना जीवन पर्यन्त दुःख सिया च्वनि । मरणानुस्मृतिइ च्वना मरण धर्मयात स्वीकार यायेगु स्वभाव जुल धाःसा संसारया दुःखं पिहावयेगु लँपु चूलाई । भगवान बुद्धं विया विज्यागु मरणानुस्मृतिया उपदेशया पुसा सर्वसाधारणया नुगलय् पिइगु उपायकौशल्य कथं थ्व प्रथा न्त्यानाच्वँगु खनेदु ।

२) कर्म व कर्मफलया ज्ञान

अमोघपाश लोकेश्वरयात धर्मराज, यमराज, जमराज, जरमराज आदि खँग्वः पाखें सम्बोधन याना वया च्वन । धर्मराज पाप व धर्मया निसाफ याइम्ह खः। मनुत म्वातले अनेक सुकर्म व कुकर्म याना च्वनी अले उकथंया हे फल नं प्राप्त जुया च्वनि । थ्व कर्मफलया चाकः जन्मकाछिं जक फयाँ मगाः । सिइ धुंका नं धर्मराजया न्त्योने उकिया निसाफ जुइ धैगु जनविश्वास दु । अथे धैगु मृत्यु जुइधुंका नं कर्मविपाकया नियति अवश्य भोग यायेमा । गुलिं चलाखपिं धूर्त ब्यक्तिपिन्सं देशया कानून व न्यायालययात समेत छलय् याना सजाय पाखें बचय् जुया थम्हं थःत पुरूषार्थी भापिया च्वनी । तर उकिया हिसाव किताव धर्मराजया न्त्योने ला अवश्य जुइ तिनि अर्थात् कर्म व कर्मफलया नियम कथं सुगतिइ वनिगु वा दुर्गतिइ वनिगु धैगु निर्णय जुइ । नरक हे जक नं थी थी क्वाःगु निसें ख्वाँउगु नरक त दु । थम्हं याःगु कर्मया प्रकृति कथंया उपिं नरकया भोगयाये मालि । षोडश नरकया खँ यात तःधँ गुइतः बहिलिइ ब्वया तइगु तुलाँपौया दक्वसिवे ल्यूनेया भागय् चित्रांकित याना तःगु दु । थ्व दक्व विषयवस्तुपाखें कर्म व कर्मफलया उत्तम शिक्षा वियेगु याना वयाच्वँगु दु । कर्म व कर्मफलया चक्रं हे संसार न्त्याना च्वनिगु खः । गुजाःगु पुसा पिल उजाःगु हे सिमा बुया वई । अथेहे गुजाःगु कर्म याःगु खः उकथंया हे विपाक फल वई । कर्म ब्यक्तियागु छनोट पाखें जुइ तर कर्मया फल निश्चित प्रकृतिया नियम कथं जुइ । कर्मफलय् ब्यक्तिया छनोटया अवसर दइ मखु, मात्र भोग यायेगु जक जुइ, गुकियात हे दशा धका धयातल । कर्मविपाक फलं गनंवना हे वचेजुई फैमखु । थःगु कर्मया मालिक थः हे जक जुइ । उकिं कर्म यायेत होस् तयेमा, होस् तये मफुसा विपाक रूपी दशा ल्यु ल्यु वया लित्तु लिना दुःख विया च्वनी । उकिं याये मत्योगु दशाकुशल म्हसिइका तोतेमा व दशकुशल म्हसिका चर्या यायां वनेमा । गुइतः वहिस ब्वइगु तुलां पौया न्हापांगू किपा हे भगवान बुद्धं भिक्षु संघयात दशकुशलाकुशलया उपदेश ब्युगु पाखें शुरू याना तःगु थन स्मरणीय जु ।

३) बोधिसत्त्व अभ्यास

थन ब्वयातइगु अमोघपाश लोकेश्वरयात हे धर्मराज धका सम्बोधनयाना वःगु प्रथा अज्ञानताया कारणं त्रुटी जुया च्वँगु खःला धैगु धारणा जूगु खः । तर राइट

वंशावलीइ राजा वृषदेवं धर्मराज लोकेश्वरया प्रतिमा व यमान्तकया आगम प्रतिष्ठापन यात धैगु प्रसँग स्वयेधुंका लोकेश्वरयात यमराज रूपं पूजाभाव या:गु प्रसङ्ग पाखें उकथं धायेगु या:गु ख: धैगु वा:चाल । धँल्या:हिति दर्शनयाना करूणामयया चर्या, बोधिसत्त्व अभ्यासया ज्ञान[१२] कायेगु लागि नं निमित्त कथं उपयोगी जू । दक्व सत्वप्राणिपिं प्रति करुणा पिज्वयेका बोधिचित्त उत्पत्ति याना बोधिचर्याय् न्ह्याँवना बुद्धत्व प्राप्त यायेगु आदर्श रुपी महायान चर्याया प्रतिमूर्ति नं वसपोल अमोघपाश लोकेश्वर व तारादेवीपिं ख: ।

४) उदार चित्त स्वभाव विकास यायेगु

थन ब्वया तइगु दीपंकर बुद्ध, गुइत: अजीया प्रतिमा आदि दक्व दर्शन याना तुलाँ पौया बाखँ ब्वना वा न्यनागुया प्रभावं उदार चित्त ब्वलंकेगु हेतु जुइफु । गुकिंयाना प्रत्यक्षरूपं मात्सर्य (नुग: स्याइगु, कपटी जुइगु) भावयात क्षय याई । अझ दानपारमिता धर्म कथं अभ्यास यायेया लागि उत्प्रेरणा कायेगु उद्देश्य तया धँल्या:हिति दर्शनयायेगु या:सा शून्यता ज्ञान अवबोध जुया बोधिरत्न तक्क लाभ यायेया लागि हेतु जुइ ।

बहिद्यो स्ववनेगु ज्वलय् गुइत: बहिया धँल्या: हितिया दर्शन पूजन याना अनन्त पुण्य लाभ जुइ धा:गु पूर्वाचार्य पिनिगु कथन अथेंहे मखु । प्यँग थुर प्रदक्षिणा याना, यमद्वार दर्शन याना, प्यापुखू छिना, धँल्या:हिति दर्शनयायेगु यात्रायात हे 'धर्मञ्जययात्रा' अर्थात् 'धर्म हासिल जुइगु यात्रा' धका धा:गु ख: । अनित्य, दु:ख, अनात्म रुपी त्रिलक्षणयात अवबोधयाना, प्रतीत्यसमुत्पाद हेतुफल ज्ञान थुइका, क्लेश निर्मूल याना, सम्येक दृष्टिइ प्रतिष्ठापित जुया सुविशुद्ध बोधिलाभया लागि छुं हेतु जुइ कथं थुगु यात्रा यात धा:सा थ्व यात्रा नाँ कथं हे सार्थक जुल । थुकिया महत्वयात वा:मचायेकुसे अथेंहे चाह्युवनेथेंजक वना यात्रा यात धा:सा थ्व यात्रा धर्मञ्जय यात्रा जुइ मखु । धर्मञ्जय यात्रा हिति लगायत दक्व यात्राया विषयत दर्शन यानागु कारणं मरणानुस्मृति ब्वलनेमा, कर्म व कर्मफल सम्वन्धी मिथ्यादृष्टि न्हनावनेमा, लोकेश्वर तारा देवीया आनुभावं बोधिसत्व चर्याय् प्रस्थान जुइ फयेमा व दानपारमितादि उत्तम धर्म वृद्धियाना सम्बोधि तक लाभ यायेगु लँपुइ लायेमा । अस्तु ।

पाद टिप्पणी

१) नेवा: भाषं 'गु' धैगु गुंगुगु ल्या: धैगु कथं "नेपा:या न्हापांगु महिना थिंलां निसें ल्या: खायेवले च्याला फुना गुला क्यँ वइगु महिना जुया थ्व महिनायात 'गुँला' धका धाइगु जुल ।" धका पं. हेमराज शाक्य व रत्नकाजी वज्राचार्यं थपिनिगु सफूतिइ च्वया तल । थ्व धापूस ज्योतिषविज्ञपिं सहमत मजू । नेवा: परम्पराय् छ्यलीगु महिनाया शुरुवाट कछला पाखें जुइगु ख: । व कथं ल्याखात धासा गुँला झिगूगु ला जू व ।

२) *Nepalese Manuscripts. Pt. 1 : Nevârî and Sanskrit. Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz* by Siegfried Lienhard, Thakur Lal Manandhar

३) दश पुण्य क्रिया धैगु झिगू भिंगु कर्म ख: । १. उदार चित्तं दान बिइगु २. शील - शरीर वचनयात संयम यायेगु ३. भावना - ध्यान कुशल वृद्धि यायेगु ४. पुण्यदान यायेगु ५. पुण्यानुमोदन (अनुमोदन) - मेपिन्सं या:गु पुण्य प्रति खुसी जुइगु ६. वेयावच्च - परसेवा यायेगु, ७. अपचायन - सत्कार यायेगु ८. धर्म देशना - धर्म खँ कनेगु, ९. श्रुति - धर्म खँ न्यनेगु, १०. दिट्ठिजुकम्म - सम्यक दृष्टिइ स्थित जुया च्वनेगु ।

४) दश अकुशल धैगु झिगू पाप कर्म ख: । १. अविध्या - परवस्तुइ लोभ यायेगु, २. ब्यापाद - क्रोध यायेगु, ३. मिथ्यादृष्टि - गलत धारणा ४. मृषावाद - मखुगु खँ ल्हायेगु, ५. पैशुन्यवाद - चुक्लि खँ ल्हायेगु, ६. पारूष्यवाद - छाक्क खँ ल्हायेगु, ७. सभिन्नप्रलाप - म्वामदुगु खँल्हाना च्वनेगु, ८. प्राणातिपात - प्राणि स्यायेगु, ९. अदत्तादान - खुयेगु, १० काम मिथ्याचार - परस्त्री/परपुरूष आदि अगमनीय वस्तु गमन यायेगु

५) थ्व सम्वन्धय् विस्तृत व्याख्या वज्राचार्य रत्नकाजी, ११११ ने.सं., **गुँला धर्म ?**, व शाक्य पं. हेमराज, १११७ ने.सं., **गुँला धर्मया महत्व व ध्वया ज्याभव:** सफूतिइ स्वया बिज्याहुँ ।

६) हेराकाजी वज्राचार्य, ११११ ने.सं., गुइतःया वहि विहार संघ - छगू अध्ययन पेज ६४ स ताम्राभिलेखया पूर्णपाठया लिप्यन्तर प्रकाशित जुया च्वँगु दु। (अनलाइन डाउनलोड उपलब्ध दु) https://archive=org/details/GuitaBookHerakajiBajracharya

७) पं. हेमराज शाक्य, १११८ ने.सं., **धर्मञ्जय यात्रा हिति (धँल्याः हिति) या महत्व**, गुस्तल लसता पौ, दीपावती पुस्तकालय, यल

८) पशुपतिया जयदेव द्वितीयाको अभिलेख - धनवज्र वज्राचार्य, २०५३ वि.सं., **लिच्छिविकालका अभिलेख** पे.नं. ५४९ 'सुगतशासन पक्षपाती' धैगु खँग्वःया अर्थ 'बुद्धधर्मया महान् अनुयायी' खः।

९) Daniel Wright (ed.), 1983; Bajracharya Ranjana (2000)

१०) थ्व चैत्य यलया लगँ थुर खः।

११) इवही थुरयात सत्ययुग धयातःसां पं. हेमराज शाक्यया "चैत्यया थःगु आत्म कथा" सफूतिइ थुकथं उल्लेख जुया च्वंगु दु। वसपोलयाहे मेगु सफू "अक्षश्वर महाविहार छगू अध्ययन" स पुच्व थुरयात सत्ययुगोदय व लगं थुरयात कलियुगोदयया संस्मरणय् निर्माणयात धैगु उल्लेख जुया च्वंगु दु।

१२) ज्ञानेन्द्र शाक्य, ११३० ने.सं., श्री अमोघपाश लोकेश्वर धर्मागार म्हसिका - पौ स अमोघपाश लोकेश्वर व तारादेवी पिनिगु विषय वर्णन जुया च्वँगु दु। (अनलाइन डाउनलोड उपलब्ध दु) https://archive=org/details/AmoghpashaLokeshvaraTempleAtGuitabahi/mode/2up

सन्दर्भ स्रोत सूची

१) तमोट काशीनाथ, २०५४ वि.सं., **नेपाल सम्वत् महिनाको नाम**, समाचारपत्र दैनिक २०५४ कार्तिक १६ गते शनिवार पृ. ११

२) शाक्य पं. हेमराज, १११७ ने.सं., **गुँला धर्मया महत्व व थ्वया ज्याभ्वः**, तारेमाम संघ, नागवाहा, यल। https://archive.org/details/GunlaDharmayaMahatvaThwayaJyajhvaHemrajShakya

३) शाक्य पं. हेमराज, १११८ ने.सं., **धर्मञ्जय यात्रा हिति (धँल्याः हिति)या महत्व**, गुस्तल लसता पौ, दीपावती पुस्तकालय, यल।

४) शाक्य ज्ञानेन्द्र, ११२२ नें.सं., **गुँला बहिद्यो प्रदर्शनी सन्दर्भ : धँल्याःहिति र गुइतः अजी**, आनन्दभूमि वर्ष ३० अंक ४

५) शाक्य ज्ञानेन्द्र, ११३० ने.सं., **श्री अमोघपाश लोकेश्वर धर्मागार म्हसिका-पौ**, गुइतः वहि विहार संघ, यल (अनलाइन डाउनलोड उपलब्ध दु) https://archive=org/details/AmoghpashaLokeshvaraTempleAtGuitabahi/mode/2up

६) वज्राचार्य धनवज्र, २०५३ वि.सं., **लिच्छिविकालका अभिलेख**, एशियालि अनुसन्धान केन्द्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय

७) वज्राचार्य रत्नकाजी, १११९ ने.सं., **गुँला धर्म ?**, श्रीमती सानु नकःमि, येँ https://archive.org/details/GunlaDharmaRatnaKajiVajracharya

८) वज्राचार्य हेराकाजी, १११९ ने.सं., **गुइतःया वहि विहार संघ - छगू अध्ययन**, दीपावती पुस्तकालय, यल (अनलाइन डाउनलोड उपलब्ध दु) https://archive=org/details/GuitaBookHerakajiBajracharya

९) Bajracharya Ranjana, 2000. **Jesthavarna Mahavihara of Lalitpur : History and Evolution.** In *Contributions to Nepalese Studies* Vol 27 No 2 (July), pp 245-258, CNAS, TU

१०) Thapa Dr. Shanker, 2001.**History Of Nepalese Buddhism : From Mythological Tradition To The Lichhavi Period** in *Voice of History*, Vol= XVI, No 2, Dec, 2001 (available Online) https://www=nepjol=info/index=php/VOH/article/view/76/69

११) Wright Daniel (ed), 1983. **Nepal History of the country and people, Translated from Parbatiya, by Munshi Shew Shunker Singh Pandit Shri Gunanand**, Cosmos Publication, New Delhi Calcutta: Sushil Gupta and Company, 1958 (available Online) https://ia800300=us=archive=org/20/items/HistoryOfNepal/HistoryOfNepaldanielWright=pdf